

Лекція 3 ЯКІСТЬ РАДІОЗВ'ЯЗКУ

1. Характеристики (критерії) якості радіозв'язку

В загальному понятті під якістю радіозв'язку розуміється сукупність її характеристик до яких пред'являються певні вимоги.

Професійний радіозв'язок, як процес передачі інформації, повинен відповідати вимогам за вірогідністю, своєчасністю і потайністю передачі повідомлень які і визначають якість радіозв'язку.

Вірогідність передачі повідомлення взагалі оцінюється ступінню вірності його відтворення на виході кінцевого приймального пристрою. Критерій вірності відтворення повідомлення використовується при оцінці вірогідності передачі безперервних телефонних (мовних) повідомлень. При цьому кількісною оцінкою вірогідності є артикуляційні втрати:

$$A = \frac{R_{\text{сп}}}{R},$$

де $R_{\text{сп}}$ – кількість невірно прийнятих елементів мови (спотворених); R – кількість переданих елементів. Але при оцінці якості, власне, радіоканалу цей критерій буде неточний, тому що спотворення повідомлення можуть бути внесені (крім радіоканалу) перетворювачем повідомлення в первинний сигнал, модулятором, а також при демодуляції і зворотньому перетворенні сигналу.

Тому під вірогідністю радіозв'язку розуміється точність відтворення первинних електричних сигналів на виході радіоканалу (радіолінії).

Елементами мови можуть бути звуки, слова, фрази. Частіше використовується критерій втрат фразової артикуляції $A \leq A_{\text{доп}}$. Прийнято вважати, що телефонний зв'язок є відмінним при $A \leq 1\%$, добрим при $A = 1 \div 3\%$ і задовільним при $A = 3 \div 5\%$.

При передачі повідомлень дискретними сигналами вірогідність кількісно оцінюється імовірністю помилкового прийому елемента сигналу (символу, посилки) – $P_{\text{пом}}$.

$$P_{\text{пом.}} = \frac{N_{\text{сп}}}{N},$$

де $N_{\text{сп}}$ – кількість спотворених елементів сигналу;
 N – кількість елементів які передані.

Вимоги, які пред'являються до вірогідності прийому дискретних сигналів, визначаються можливістю логічного відтворення спотворених елементів, а також важливістю інформації, що передається. Так

допустима імовірність помилок в прийомі елементів телеграфних сигналів, які передаються по звичайних лініях радіозв'язку, складає $(3 \div 5) \cdot 10^{-3}$, тобто 3 ÷ 5 спотворених елементів сигналу на 1000 що передані. В каналах передачі телекодових сигналів автоматизованих систем управління $P_{\text{пом доп}} \leq (1 \div 10) \cdot 10^{-6}$.

Більшість КХ радіоканалів не може забезпечити таку якість передачі радіосигналів. Тому за допустиму величину імовірності прийому елемента сигналу в реальних каналах радіозв'язку прийняте значення $P_{\text{пом доп}} \leq (3 \div 5) \cdot 10^{-3}$. При більш високих вимогах до вірогідності прийому впроваджується надмірне кодування і системи з рішачим зворотнім зв'язком. При цьому роль рішачої системи виконує кінцевий приймальний пристрій. †

Раніше вже відмічалось, що спотворення радіосигналів, тобто втрата їх вірогідності, в основному, викликаються дією завад в радіоканалі. Тому і артикуляційні втрати при передачі телефонних повідомлень і імовірність помилки прийому елемента дискретних сигналів в кінцевому підсумку визначаються тільки відношенням середньої потужності сигналу до середньої потужності завад в смузі частот прийому. Таким чином, умови ведення зв'язку з заданою якістю можливо записати:

$$\left(\frac{P_c}{P_3} \right)_{\text{Вх Пр}} \geq \left(\frac{P_c}{P_3} \right)_{\text{доп}} \quad \text{або} \quad \left(\frac{U_{c \text{ еф}}}{U_{3 \text{ еф}}} \right)_{\text{Вх Пр}} \geq \left(\frac{U_{c \text{ еф}}}{U_{3 \text{ еф}}} \right)_{\text{доп}} .$$

Цей критерій (енергетичний) широко використовується при аналізі якості каналів радіозв'язку з різними видами радіосигналів.

Своєчасність передачі повідомлень – це час перебування повідомлення в системі зв'язку від моменту відправлення його на передачу до моменту вручення адресату.

Реальний час перебування повідомлень в системі зв'язку $T_{\text{пер}}$ складається з ряду операцій таких як доставка повідомлень, їх обробка (кодування, декодування), час чекання передачі і власне час передачі по радіоканалу. Він нормується для повідомлень різних категорій терміновості.

З точки зору оцінки якості радіозв'язку використовується кількісний критерій – час передачі повідомлення по радіоканалу $T_{\text{пер}}$. Тобто за критерієм своєчасності передачі повідомлення повинно бути

$$T_{\text{пер}} \leq T_{\text{пер доп}}$$

при вірогідності передачі не гірше за необхідну.

Потайність радіозв'язку характеризує його здоність приховати самий факт передачі інформації. Радіомережа (радіонапрямок) вважається розкритою, якщо супротивнику відомі її склад, робочі частоти, позивні кореспондентів і їх належність конкретним пунктам управління. Кількісною мірою потайності радіозв'язку є час, який необхідний супротивнику для його розкриття.

Вимоги до потайності і заходи з радіомаскування розробляються не для окремих радіомереж і радіонапрямків, а для мережі радіозв'язку в цілому.

2. Якість радіозв'язку при використанні різних видів сигналів

2.1. Безперервні радіосигнали

Як раніше розглядалося в системах професійного радіозв'язку найбільш широко використовуються односмугові сигнали і сигнали з частотною модуляцією. Для оцінки якості радіозв'язку в радіоканалах з цими сигналами не існує аналітичних співвідношень. Але є наявна залежність вірогідності їх прийому від співвідношення рівней сигналу і завад на вході приймача. Це співвідношення для різних типів кінцевої апаратури і сигналів визначається експериментальним шляхом і нормується для різних рівнів артикуляційних втрат. В табл. 1. приведені деякі дані з потрібним співвідношенням сигнал/завада на виході радіоприймача, при яких забезпечується прийом повідомлень з якістю не гірше задовільної.

Таблиця 1

Вид сигналу	$\frac{P_{с\text{ еф}}}{P_{з\text{ еф}}}$	$\frac{U_{с\text{ еф}}}{U_{з\text{ еф}}}$
A3E	9 – 100	3 – 10
I3E	4 – 9	2 – 3
F3E	4 – 16	2 – 4
A1A	0.5 – 4	0.7 – 2
F1B	9 – 100	2 – 10

2.2. Дискретні радіосигнали

Дискретні сигнали все більш широко використовуються у радіозв'язку, тому що зв'язок за їх допомогою має ряд переваг:

- більш економне використання частотного діапазону і потужності радіопередавачів;
- більш висока завадостійкість;
- проста автоматична реєстрація;
- можливість гарантованого засекречування.

Як раніше відмічалось, вірогідність зв'язку при роботі цими сигналами оцінюється імовірністю помилкового прийому елемента сигналу $P_{\text{пом}}$.

Крім залежності $P_{\text{пом}}$ від співвідношення сигнал/завада на вході приймача, ця величина залежить також від способу обробки сигналу в приймачі (способу демодуляції) і характеру траси радіозв'язку (з завмираннями або без завмирань).

Під способом обробки сигналу розуміється когерентний або некогерентний прийом сигналів. Нагадаємо, що при когерентному прийомі використовуються всі інформативні параметри сигналу: огинаюча, частота і початкова фаза в.ч. коливання. Некогерентний прийом не вимагає даних про початкову фазу несучої і реалізується в приймальному пристрої значно простіше за когерентний. Але завадостійкість некогерентного прийому декілька нижче чим когерентного. Тим не менше в засобах професійного радіозв'язку, на теперішній час, реалізований в основному некогерентний прийом.

Що стосується характеру траси радіозв'язку:

– до каналів з постійними параметрами (без завмирань) відносять канали КХ зв'язку наземною хвилею в яких огинаюча суми сигналу і завад має узагальнену релеєвську щільність розподілу;

– до каналів зі змінними параметрами відносять канали КХ зв'язку відбитою хвилею з релеєвським законом розподілу щільності імовірності амплітуд сигналу.

Ще одне припущення, яке приймається при розрахунках вірогідності зв'язку дискретними сигналами в КХ радіоканалах, це нормальний закон розподілу станційних завад, тобто прирівняння їх до білого шуму.

Методами теорії завадостійкості визначені формули для розрахунків величини $P_{\text{пом}}$ в каналах зв'язку з постійними і змінними параметрами, які можуть бути використані при оцінці якості КХ каналів радіозв'язку. У табл. 2 приведені формули, які дозволяють для відомого виду сигналу при заданій вірогідності передачі інформації визначити

необхідне перебільшення рівня сигналу над рівнем завад на вході приймача.

Таблиця 2

Вид сигналу	Спосіб обробки	Імовірність помилки прийому $P_{\text{пом}} = f(h^2)$	
		Канали з постійними параметрами	Канали зі змінними параметрами
ЧТ (F1B)	Некогерентний	$\frac{1}{2} e^{-\frac{h^2}{2}}$	$\frac{1}{2+h_0^2}$
ПЧТ (F7B)	Некогерентний	$e^{-\frac{h^2}{2}} - \frac{2}{3} e^{-\frac{2h^2}{3}} + \frac{1}{6} e^{-\frac{3h^2}{6}}$	$2 \left(\frac{1}{2+h_0^2} + \frac{1}{12+9h_0^2} - \frac{1}{3+2h_0^2} \right)$
ОФТ (G1B)	Некогерентний по методу порівняння фаз	$\frac{1}{2} e^{-h^2}$	$\frac{1}{2(1+h_0^2)}$
	Когерентний по методу порівняння полярностей	$\frac{1}{2} \left\{ 1 - \left[F \left(\sqrt{2 h^2} \right) \right]^2 \right\}$	$\frac{1}{2(1+h_0^2)}$

В табл. 2 зазначено:

$- h = \frac{U_{\text{мс}}}{U_{\text{з еф}}}$ — відношення амплітуди сигналу до ефективного значення напруги завад;

$- h_0 = \frac{U_{\text{с еф}}}{U_{\text{з еф}}}$ — відношення ефективних значень напруг сигналу і завад.

Приклад: Визначити потрібне відношення сигнал/завада на вході приймача радіоканалу при зв'язку землею хвилею сигналом F1B з вірогідністю $P_{\text{ПОМ}} = 1 \cdot 10^{-3}$

$$P_{\text{ПОМ}} = \frac{1}{2} e^{-\frac{h^2}{2}};$$

$$2 P_{\text{ПОМ}} = e^{-\frac{h^2}{2}};$$

$$e^{\frac{h^2}{2}} = \frac{1}{2 P_{\text{ПОМ}}};$$

$$\ln e^{\frac{h^2}{2}} = \ln \frac{1}{2 P_{\text{ПОМ}}}; \quad \frac{h^2}{2} = \ln \frac{1}{2 P_{\text{ПОМ}}};$$

$$h^2 = 2 \ln \frac{1}{2 P_{\text{ПОМ}}} = 2 \ln 500 = 2 \cdot 6.2 = 12.4.$$

На рис. 1 і 2 для різних каналів зв'язку зображені графічні характеристики залежностей $P_{\text{ПОМ}} = f(h^2)$ і $P_{\text{ПОМ}} = f(h_0^2)$ при використанні сигналів телеграфної роботи.

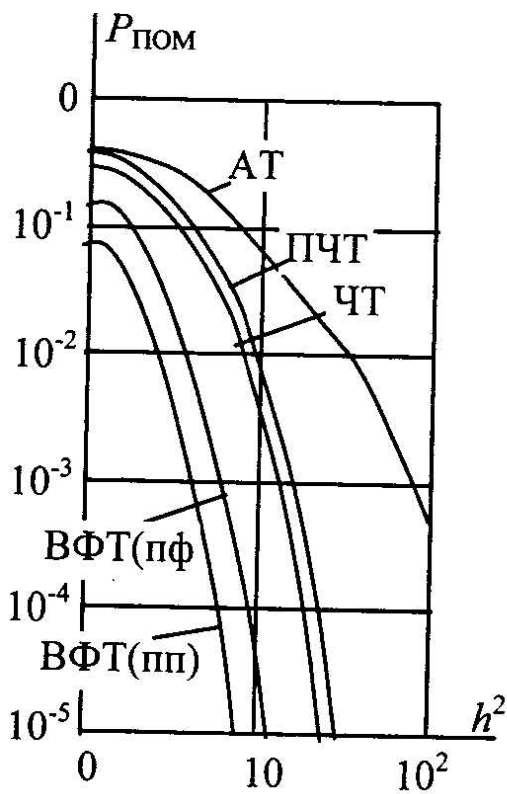

Рис. 1

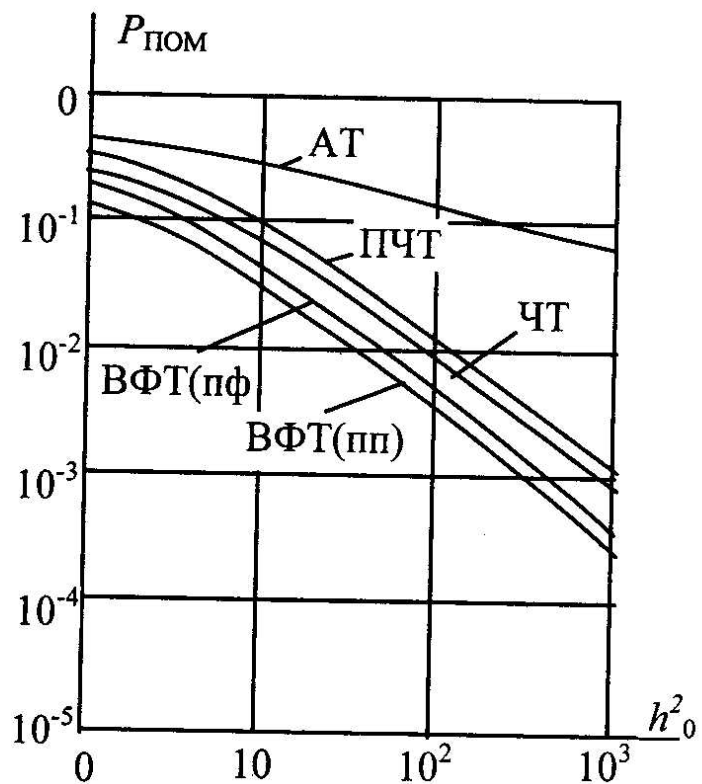

Рис. 2

З порівняння графіків рисунків можливо зробити наступні підсумки:

1. Якість радіоканалів з завмираннями значно гірше якості радіоканалів без завмирань. Наприклад, для $h^2 = h_0^2 = 10$ при використанні сигналу F1B

$$P_{\text{ПОМ}}(\text{зав}) \approx 10^{-1}, \quad P_{\text{ПОМ}}(\text{н/зав}) \approx 5 \cdot 10^{-3}.$$

2. Найбільшу завадостійкість при флуктуаційних завадах мають радіоканали з сигналами відноснофазової телеграфії (G1B), а найгіршу (при автоматичній реєстрації) – радіоканали з сигналами A1.

Проміжне положення займають канали з сигналами частотної телеграфії, які широко використовуються у військовому радіозв'язку.

Швидкість передачі дискретних сигналів, яка впливає на своєчасність передачі повідомлень, у свою чергу, залежить від виду сигналу, способу його обробки і характеристик радіоканалу. В каналах з багатопроменевим розповсюдженням радіохвиль максимальна швидкість, при заданих вимогах по вірогідності, обмежується міжсимвольною інтерференцією (накладенням сусідніх посилок внаслідок запізнення променів). Тому при розглянутих способах обробки сигналів у КХ каналах з іоносферним відбиттям радіохвиль швидкість передачі сигналів ЧТ і ПЧТ не перевищує 300 Бод, а сигналів ВФТ – 500 Бод.

Таким чином, якщо порівняти радіосигнали за критеріями їх частотної, енергетичної ефективності та завадостійкості прийому, то найбільш ефективними є дискретні сигнали з відносною фазовою, а потім частотною маніпуляцією. Сигнали амплітудної телеграфії при слуховому прийомі по завадостійкості можуть перебільшувати ВФТ і ЧТ.

Питання для власного контролю та повторення

1. За якими критеріями оцінюється якість радіозв'язку?
2. В чому є різниця оцінки вірогідності передачі безперервних і дискретних повідомлень?
3. Який критерій оцінки вірогідності є загальним для каналів передачі безперервних і дискретних радіосигналів?
4. За яким критерієм оцінюється потайність радіозв'язку?
5. Які канали радіозв'язку вважаються з постійними та зі змінними параметрами?
6. Визначити необхідне перебільшення сигналу понад завадою при передачі сигналів телеграфної роботи і заданій $P_{\text{ПОМ}} = 10^{-5}$ для каналів з постійними та зі змінними параметрами.